

تبیین چیستی و چگونگی پژوهش تک رشته‌ای و میان رشته‌ای در فلسفه تعلیم و تربیت از منظر رئالیسم انتقادی روی باسکار

علیرضا صادق زاده، مجتبی پورکریمی

بیان مسأله

وجود مناقشات در رابطه با تحقیقات تک رشته‌ای^۱ و میان رشته‌ای^۲ در حوزه تعلیم و تربیت و پژوهش تربیتی موضوعی جدی تلقی می‌شود. به این معنا که آیا تعلیم و تربیت باید به عنوان یک علم مشخص با چارچوب، محتوا، روش‌های خاص خود مورد توجه قرار گیرد و در برخورد با موقعیت‌ها و مسائل تربیتی باید در چارچوب خود تعلیم و تربیت به تحقیق و بررسی پرداخت. یا اینکه تعلیم و تربیت را حوزه‌ای میان رشته‌ای در نظر بگیریم که متاثر و تاثیر گذار بر قلمروهای دیگر است. در نتیجه در برخورد با مسائل تربیتی نیز نگاهی جامع و کل‌نگرانه داشته باشیم و عوامل گوناگون را مورد توجه قرار دهیم.

این نگاه دو گرایانه صرفاً محدود به حوزه تعلیم و تربیت نبوده بلکه عرصه‌های گوناگون علمی را در بر گرفته است. این مسئله یکی از مباحث مورد توجه اندیشمندان رئالیسم انتقادی خصوصاً باسکار است. باسکار رشته‌ای یا میان رشته‌ای بودن تحقیق در علوم انسانی و اجتماعی و همچنین تمایز سنتی علوم طبیعی و اجتماعی را مورد بررسی قرار می‌دهد. او رشته‌ای و میان رشته‌ای بودن را لازم و ملزوم یکدیگر در نظر می‌گیرد. باسکار معتقد است، جهان در سیستمی باز قرار دارد و در این سیستم باز آنچه وجود دارد تعامل است در نتیجه تحقیقات باید ماهیتی میان رشته‌ای داشته باشند.

باسکار به جای این نگاه دوقطبی یعنی جدایی حوزه رشته‌ای و میان رشته‌ای از تحقیق ترکیبی که در آن دو بعد تک رشته‌ای و میان رشته‌ای در کنار هم و لازم و ملزوم یکدیگر می‌باشند، دفاع می‌نماید. او این ترکیب را نه امری التقاطی و نه فروکاهشی (تقلیلی یکی به دیگری) می‌داند.

^۱- Disciplinary

^۲- Interdisciplinary

سومین همایش انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران روش‌شناسی و روش‌های پژوهش در فلسفه تعلیم و تربیت

دو بعد تک رشته‌ای و میان رشته‌ای را می‌طلبید.

توجه به رویکرد ترکیبی در تعلیم و تربیت و پژوهش‌های تربیتی هر چند مورد توجه قرار گرفته است ولی مسائل در این رابطه وجود دارد که ضرورت پرداختن به این رویکرد را از منظری فلسفی ضروری نموده است. مسائلی از جمله اینکه مبنای فلسفی ماهیت تحقیق رشته‌ای و تک رشته‌ای در تحقیق ترکیبی چیست و اینکه ابعاد رشته‌ای و میان رشته‌ای در تحقیق ترکیبی چگونه تبیین می‌یابند، تا بر اساس آن تحقیق ترکیبی تحقق یابد.

سوالات

- 1- تحقیق تک رشته‌ای و میان رشته‌ای در دیدگاه رئالیسم انتقادی باسکار چه ماهیتی دارند؟
- 2- استلزامات دیدگاه باسکار درباره روش پژوهش در فلسفه تعلیم و تربیت با توجه به تبیین چستی و چگونگی تحقیق تک رشته‌ای و میان رشته‌ای چیست؟

چارچوب نظری

باسکار به چند دلیل پرداختن به قلمرو تک رشته‌ای را ضروری می‌داند، که شامل: 1- تحقیق تک رشته‌ای امکان‌شناسایی لایه‌ها را به طور مجزا و دقیق فراهم می‌نماید و برای تعریف مکانیسم‌های علی و ساختارهای عمیق ناشناخته جهان ضروری است. 2- مطالعه تک رشته‌ای برای مبتدیان به منظور شناخت مکانیسم‌ها و ساختارهای عمیق که ایجادکننده موضوعات قابل تبیین دانش علمی است، ضروری می‌باشد. 3- تحقیقات میان رشته‌ای در پایان به موضوعی تک رشته‌ای منجر می‌شود. 4- محققان گرایش به این دارند که به سمت تک رشته‌ای حرکت نمایند که علت آن، احساس غربت ناشی از نداشتن جایگاهی مشخص است. نداشتن جایگاه مشخص به معنای این است که ما گرایش به رویکردی داریم که دارای روش و چارچوب مشخص باشد 5- از آنجا که رشته‌های متفاوت، یک پدیده مشترک را با روش خاص خود توصیف و تبیین می‌کنند، در نتیجه محقق میان رشته‌ای، باید دومین و یا حتی سومین رشته را به عنوان یک مرجع اطلاعاتی قوی مورد مطالعه قرار دهد. بهر حال، محقق میان رشته‌ای بدون آشنایی با دیگر رشته‌های مرتبط با مسئله و نیز فهم نظراتشان در رابطه با آن مسئله، ممکن است به جزمیت تک رشته‌ای روی آورد. در نتیجه باسکار

آموزش محقق میان رشته‌ای را ضروری می‌داند.

روش

روش به کار گرفته در این مقاله، روش توصیفی-استنباطی می‌باشد به این معنی که با مطالعه آثاری در زمینه رئالیسم انتقادی، خصوصاً آراء باسکار به استنباط و استنتاج چیستی و چگونگی روش تحقیق تک رشته‌ای و میان رشته‌ای پرداخته شده است.

یافته‌ها

چیستی تحقیق تک رشته‌ای و میان رشته‌ای: با توجه به آراء باسکار در خصوص بعد تک رشته‌ای و میان رشته‌ای تحقیق، می‌توان رویکرد باسکار را تحقیق ترکیبی که متشکل از دو بعد تک رشته‌ای و میان رشته‌ای که کامل‌کننده همدیگرند نام نهاد. به این معنی که در پس وقایع، حقیقتی نهفته است که باید آنرا تبیین و نقد نمود. نقد و تبیین مشروط بر آشنایی با حوزه‌ای که می‌خواهیم به نقد آن بپردازیم، در واقع پرداختن به تحقیق تک رشته‌ای زمینه آشنایی با زمینه مسئله تحقیق می‌باشد. ولی از آنجا که وقایع به صورت ساختارمند و لایه‌مند هستند از این رو در گام بعد باید دست به تحقیقی میان رشته‌ای زد، که همان ماهیت میان رشته‌ای در دیدگاه باسکار می‌باشد.

استلزامات و چگونگی تحقیق تک رشته‌ای و میان رشته‌ای: تحقیق ترکیبی با توجه به دو بعد میان رشته‌ای و تک رشته‌ای خصایصی را با توجه به ساختار لایه‌مند می‌طلبد که باید آنها را فراگرفت و آموزش داد، که همان استلزامات تحقیق تک رشته‌ای و میان رشته‌ای در این دیدگاه می‌باشند. استلزاماتی که شامل 1- آموزش محقق میان رشته‌ای همراه با تک رشته‌ای می‌باشد چون تحقیق تک رشته‌ای و میان رشته‌ای توأمان به کار می‌روند. 2- تاکید بر کامل‌کنندگی این دو عرصه که در واقع امری ترکیبی است به جای توجه به التقاط. 3- تحقیق تک رشته‌ای باید به مثابه شرط اولیه و ضروری برای تحقیق میان رشته‌ای مد نظر قرار گیرد تا زمینه بررسی عمیق‌تری را در رابطه مسئله پژوهشی فراهم نماید. 4- در نهایت امری که باسکار به آن اهمیت زیادی قائل است مبحث مسائل حاشیه‌ای برای تحقق تحقیق میان رشته‌ای می‌باشد که شامل توجه به عنصر زمان، امکانات و دقت و حوصله می‌باشد.

بحث و نتیجه‌گیری

رنالیسم انتقادی خصوصا در آراء باسکار جهان را سیستمی بسته و آزمایشگاهی و متشکل از حقایق منفرد در نظر نمی‌گیرد، بلکه به جای آن از سیستم باز و ساختار لایه مند دفاع می‌نماید. تاکید بر سیستم باز و ساختار لایه مند، تبیین گر نوع رویکرد این دیدگاه به روش تحقیق در علوم انسانی خصوصا بحث‌های تربیتی می‌باشد. رویکردی که در آن ضرورت تحقیق میان رشته‌ای و تک رشته‌ای با هم مد نظر قرار می‌گیرد. سیستم باز ضرورت تحقیق میان رشته‌ای، و ساختارها بعد تک رشته‌ای این رویکرد را مشخص می‌نمایند. در دیدگاه باسکار با توجه به نگاه هستی‌شناسانه که بر اساس آن رخدادها و ساختارها همواره ظهوری نو می‌یابند، تحقیق میان رشته‌ای و تک رشته‌ای دارای ارتباطی پیچیده هستند. تحقیق میان رشته‌ای مستلزم و ختم به تحقیق تک رشته‌ای است و تک رشته‌ای به عنوان سطحی نو ظهور، ضرورت تحقیق میان رشته‌ای را می‌طلبد. در نتیجه با توجه به نوع رابطه میان تحقیق تک رشته‌ای و میان رشته‌ای تاکید بر جدایی این دو حوزه امری بی‌معنا خواهد بود و باید از ترکیب این دو حوزه دفاع نماییم.

واژگان کلیدی: رنالیسم انتقادی، تحقیق ترکیبی، فرا نظریه، تحقیق میان رشته‌ای، تحقیق تک رشته‌ای

منابع

- 1- Bhaskar .Roy (1998) *The Possibility of Naturalism A Philosophical Critique of the Contemporary Human Sciences*. By Rutledge.
- 2- Bhaskar .Roy.(2009) *Scientific Realism and Human Emancipation*. By Rutledge
- 3- Bhaskar .Roy (2010) *Inter disciplinarity and Climate Change Transforming knowledge and practice for our global future*. By Routledge
- 4- Corson.David (1999).Bhaskar's Critical Realism and Educational Knowledge.Education Department, Massey University, New Zealand